

ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено питання стимулювання інноваційного розвитку в Україні за допомогою податкових важелів та механізмів, зокрема через надання податкових пільг. Проаналізовані показники діяльності підприємств, що займаються інноваціями на прикладі Одеського регіону. Окреслені напрямки фінансової підтримки інноваційного процесу держави в Україні.

In the article the question of stimulation of Ukraine's innovative development is reflected by tax levers and mechanisms, in particular through the grant of tax deductions. Performance of enterprises engaged in innovations is analyzed on the example of the Odessa region indicators. The directions of the state sponsorship of innovative process realization in Ukraine are outlined.

Постанова проблеми у загальному вигляді. Важливим чинником розвитку економіки держави є її національний науково-технічний потенціал. Інноваційна діяльність у свою чергу посідає важливе місце щодо впровадження новітніх технологій, стимулювання розвитку науково-технічного прогресу та забезпечення економічного розвитку у державі. У теперішній час в Україні здійснення інноваційних процесів є недостатньо врегульованим та перебуває на початковій стадії. Досить приділяється недостатньо уваги проблемам фінансової підтримки здійснення інноваційного процесу, не має єдиного розробленого спеціального фінансового механізму щодо цього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років, які стосуються обраної проблеми, свідчать про наявність теоретичних розробок вітчизняних науковців у цьому напрямку із застосування податкових важелів та механізмів через надання податкових пільг. Серед економістів та вчених, які займаються даною проблематикою, можна виділити українських вчених Л. Тулуш, Д. Завтур, Т. Александрюка, І. Дежина та англійських вчених Д. Кларка, Л. Суйте. Але потрібно відзначити, що нині бракує науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо посилення стимулюючого впливу фінансової і насамперед податкової політики на інноваційний розвиток в Україні. Саме механізми вирішення зазначених питань і розглядатимуться у даній статті.

Виділення невирішених раніше частини загальної проблеми. Вітчизняні вчені наприклад Л. Тулуш [1, с.63] відзначають, що державна фінансова підтримка посідає суттєве місце серед важелів реалізації інноваційного розвитку в Україні і може здійснюватися у напрямку стимулювання залучення іноземних інвестицій, науково-технічного прогресу, соціально-економічного розвитку за допомогою механізмів оподаткування. Стимулююча природа оподаткування найповніше проявляється в системі податкових пільг. Важливим напрямом забезпечення виконання програм інноваційного розвитку має бути формування оптимальних механізмів пільгового оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності. На даному етапі в Україні не має єдиної обґрунтованої системи надання податкових пільг суб'єктам підприємницької діяльності. Навпаки українське законодавство постійно змінюється знищуючи цим довіру іноземних інвесторів.

Постановка завдання. Метою дослідження у даній статті є розгляд механізмів стимулювання інноваційного розвитку в Україні через використання системи оподаткування та надання податкових пільг.

На теперішній час державна діяльність у сфері інноваційної політики є досить актуальною. Вона покликана закласти основи прискореного розвитку національної економіки та виходу на сучасний науково-технологічний рівень. Дослідження присвячені

механізмам впливу держави на забезпечення інноваційного розвитку набувають особливої важливості щодо виходу України із економічної кризи.

Серед цих механізмів як вітчизняні так і іноземні вчені особливу увагу приділяють створенню спеціальних фінансових механізмів з використанням непрямих важелів підтримки з боку держави щодо впровадження новітніх технологій. Однак до цього часу висновки економістів не знайшли синтезу у єдиному фінансовому механізмі стимулювання науково-технічного прогресу держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація інноваційної діяльності, а також економічних відносин, що виникають при цьому, повинні здійснюватися за допомогою спеціального інноваційного фінансового механізму. Інноваційний фінансовий механізм у свою чергу має бути сукупністю видів, форм, методів і інструментів фінансового забезпечення, регулювання і організації фінансових відносин в інноваційній сфері. Фінансовий механізм є мірою реалізації фінансової політики. Фінансова політика у сфері інновацій має бути узгоджена із загальною економічною, соціальною та науково-технічною політикою держави. Що повинно забезпечувати взаємоузгоджену дію фінансових важелів для вирішення цілої низки питань як економічних, так і соціальних. Тобто стимулювання нововведень має сенс тоді, коли це дає як локальний ефект для окремої галузі, так і глобальний ефект для держави у цілому.

Розповсюдження інновацій потребує наявності, фінансового забезпечення конкретних економічних умов, та стимулювання. Стратегічним джерелом фінансування наукових розробок у свою чергу є іноземні інвестиції, залучення яких потребує створення привабливих умов та фінансової підтримки для іноземного інвестора з боку держави. До таких умов відносять: податкові пільги, дешева робоча сила, фінансування за зниженими процентними ставками та інші.

Як було вказано вище особливу увагу серед механізмів фінансової підтримки з боку держави приділяють непрямим важелям. До непрямого стимулювання інноваційного розвитку відносять такі складові:

1. Нормативно-правове регулювання – це:

- по-перше – це стабільність законодавства,
- по-друге – взаємоузгодженість законодавчих актів між собою та до загальної мети економічної політики щодо інноваційного розвитку;

2. Податкове регулювання – податки у свою чергу слід розглядати як вагому складову економічного розвитку держави, оскільки у них та в механізмах їх справляння закладено стимулююче спрямування і особливо інвестиційної діяльності. Наприклад податкові пільги можуть бути альтернативою прямому бюджетному фінансуванню. Тобто їх застосування веде до забезпечення достатніми джерелами фінансових ресурсів тих суб'єктів господарювання, діяльність яких є суспільно пріоритетною та значимою. Система податкових пільг є різноманітною і включає у себе застосування зниженим ставок при оподаткуванні, звільнення від оподаткування окремих об'єктів виробничих фондів, створених за рахунок прибутку; надання пільг при нарахуванні амортизації основних засобів (застосування механізмів прискореної амортизації); звільнення від оподаткування окремих галузей, територій; застосування податкових канікул тощо.

Ці складові взаємозалежні та взаємопов'язані між собою та мають бути розглянуті у сукупності. Проаналізуємо застосування цих двох складових в Україні щодо стимулювання інноваційної діяльності.

Враховуючи, що Україна має могутній науково-технічний потенціал, починаючи з 1999 року Урядом України була прийнята ціла низка законів, які передбачали різноманітні механізми пільгового оподаткування для підтримки суб'єктів інноваційної діяльності. Наприклад розділ V Закону України „Про інноваційну діяльність” [2] передбачав наступне:

- особливий механізм справляння ПДВ, відповідно якого 50% податку на операціях поставок продукції, пов'язаних із виконанням інноваційних проектів не підлягали сплати до бюджету, а залишались у розпорядженні підприємств і використовувались на розвиток

інноваційної діяльності,

- особливий механізм уплати податку на прибуток, аналогічний до механізму розподілення ПДВ,
- прискорена амортизація основних фондів третьої групи із використанням щорічної норми прискореної амортизації 20%,
- сплата земельного податку у половинному розмірі,
- звільнення від сплати ввізного мита сировини обладнання, що необхідні для виконання інноваційних проектів.

Згідно Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” [3] фінансова підтримка з боку держави забезпечувала інноваційним проектам технопарків такі заходи як:

- звільнення від податку на прибуток;
- звільнення від ПДВ з продажу в Україні;
- звільнення від сплати ввізного мита;
- звільнення від сплати ПДВ при імпорті товарів;
- кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов’язковому продажу;
- подовження терміну експортно-імпортних платежів із 90 до 150 днів.

Також спеціальний режим оподаткування було запроваджено для Вільних економічних зон (ВЕЗ) Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [4]. Цей режим передбачав багаточисельні пільги, такі як зменшення ставок щодо оподаткування прибутку або податкові канікули на 3-5 років, звільнення від уплати ПДВ, митних зборів та інших для інвесторів, які мали намір здійснювати інвестиційні проекти в Україні.

Ці механізми мали стимулювати приток іноземного капіталу з метою створення високотехнологічних підприємств із створенням нових робочих місць та виробництва конкурентоспроможної продукції.

Але у 2005 згідно із Законом України „Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік” ці режими пільгового оподаткування були вилучені із вище вказаних законів та припинені [5].

Так, наслідками погіршення умов функціонування для суб’єктів інноваційної діяльності є втрата довіри зарубіжних інвесторів до стабільності нормативно-правової бази інноваційної діяльності в Україні і згорання їхньої участі у фінансуванні ризикових інноваційних проектів, що призводить до зменшення інноваційної діяльності в цілому.

За думкою більшості економістів України розглянуті механізми пільгового оподаткування не знайшли практичного застосування через недосконале податкове законодавство України, через зловживання пільговими умовами деякими суб’єктами інноваційної та інвестиційної діяльності та бюджетними втратами.

На теперішній час єдиною діючою формою інноваційної діяльності в Україні є технопарки. На сьогодні існує 16 технопарків, діяльність яких регулюються Законом України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” [3].

За період функціонування технопарків з 2000 по 2008 рік прийнято 116 інноваційних проектів; створено 3363 робочих місць; реалізовано продукції за інноваційними проектами на суму 13976 млн. грн., у тому числі на експорт – 1721 млн. грн.; зараховано податків та мит на суму 1385 млн. грн., у тому числі перераховано до бюджету – 905 млн. грн.; зараховано податкових пільг на суму – 480 млн. грн. [6].

Згідно останньої редакції вищевказаного Закону (початок 2006 року) держпідтримку технопарків було частково відновлено, проте діє вона не повністю (пункт про звільнення від уплати ПДВ так і не був відновлений). Згідно ст.7 цього Закону для реалізації інноваційних проектів технологічних парків, їх учасникам надаються цільові субсидії у вигляді:

- звільнення від ввізного мита при ввезенні в Україну для реалізації проектів
- технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також

- матеріалів, які не виробляються в Україні;
- податкового векселя на суми податкового зобов'язання, що нараховуються при імпорті нових устаткування, обладнання та комплектуючих, зі строком погашення на 720 календарний день, а при імпорті матеріалів, які не виробляються в Україні, зі строком погашення на 180 календарний день з дня надання векселя органу митного контролю;
  - суми податку на прибуток, одержаного при реалізації проектів технологічних парків).

Зазначені суми податків, що нараховуються при виконанні проектів технологічних парків зараховують на спеціальні рахунки технологічних парків. При цьому на спеціальні рахунки учасників технологічних парків зараховуються 50 відсотків зазначених сум податків, а решта 50 відсотків – зараховуються на спеціальний рахунок керівного органу відповідного технологічного парку.

Зараховані на спеціальні рахунки технологічних парків при реалізації проектів технологічних парків на:

- проведення наукових, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків;
- створення, розвиток, модернізацію та реконструкцію науково-технологічних, експериментальних та дослідно-промислових дільниць, у тому числі на інструменти, обладнання та устаткування, що використовуються для цілей інноваційної діяльності;
- підготовку конструкторської та технологічної документації, технічних умов, технічних проектів та витрати на підготовку виробництва інноваційної продукції;
- патентування розробок, придбання прав на об'єкти права інтелектуальної власності (патентів, ліцензій на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау тощо);
- накладні та поточні витрати (на матеріали, технічне забезпечення тощо), що виникають у ході інноваційної діяльності;
- придбання обладнання, устаткування та інших засобів виробництва, пов'язаних з впровадженням інновацій [3].

Розглянемо показники діяльності технологічних парків України за 2000-2008 роки.

Таблиця 1

Економічні показники технопарків України за 2004 - 2005 рр.[6]

Показники	2004	2005	У %-х до 2004р.
Прийняті проекти Технопарків, од.	8,0	0,0	0,0
Створено нових робочих місць, од.	828,0	399,0	48,0
Обсяги інвестицій, млн. грн.	129,0	11,0	9,0

За даними таблиці 1 можна бачити, що після скасування пільг для учасників технопарків України у 2005 порівняно із 2004 роком не було прийнято жодного нового інноваційного проекту. Також спостерігається зменшення кількості створених нових робочих місць у межах промислових підприємств технопарків на 52% та обсягу вкладаних інвестицій у інноваційні проекти на 91%.

Порівняльна таблиця 2 по періодам функціонування технопарків 2000-2004рр. та 2005-2008рр., тобто періодів до і після скасування пільг для учасників технопарків України показує, що кількість нових прийнятих інноваційних проектів зменшилась на 93% та кількість тих проектів, що виконувались – на 44%. Також кількість нових робочих місць, що щорічно створюються в межах технопарків, зменшилась на 58% та обсяг вкладаних інвестицій у інноваційні проекти скоротився на 88%. Суттєвий спад щодо надання

податкових пільг учасникам технопарків склав 76%, а наповнюваність бюджету зростає майже у 2,5 рази.

Таблиця 2

Порівняння економічних показників технопарків України за 2000-2008 рр.[6]

	Проекти Технопарків, од.		Перераховано податків і мит до бюджету, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	Створено нових робочих місць, од.	Обсяги інвестицій, млн. грн.
	прийняті	у т.ч. виконувались				
2000-2004	108,0	189,0	251,0	386,0	2375,0	449,5
2005-2008	8,0	106,0	654,0	94,0	988,0	56,0
У %-х до 2000-2004 рр.	7,0	56,0	261,0	24,0	42,0	12,0

Враховуючи, проаналізовані данні можна бачити, що скасування податкових пільг для суб'єктів інноваційної діяльності мало негативні наслідки щодо сприяння інноваційному шляху розвитку України, створення науково-технічного фундаменту розвитку економіки та впровадження новітніх технологій; торкнулось як економічної так і соціальної сфери та призвело до згортання діяльності інвесторів щодо підтримки інноваційних проектів в Україні.

Проте інноваційна діяльність стає одним з найважливіших системних чинників соціального і економічного розвитку країн у світі. У розвинених країнах світу технологічні парки, технополіси та інноваційні центри є основними елементами інноваційної інфраструктури, засобами прискорення інноваційних процесів. На сьогоднішній день в світі налічується близько 1000 технологічних парків. Більшість з них зосереджено в США, Європі: Великобританії, Ірландії, Франції, Німеччині, країнах Азії: Японії, Китаї і Індії. Міжнародна практика оподаткування засвідчує необхідність використання стимулюючої функції податків при реалізації державної інноваційної політики. Уряди цих країн запроваджують спеціальні режими для функціонування цих елементів, що включає податкові і митні пільги, кредити на пільгових умовах, цільове фінансування окремих інноваційних розробок т. д. Наприклад, Японія реалізує довгострокову програму „Технополіс” по створенню 19 міст науки, яке фінансувалось як на регіональному рівні – за рахунок місцевих податків, так і на державному - за допомогою податкових пільг по прискоренню амортизації (15 і 20 % у перші роки), субсидій та кредитної підтримки для інноваційних проектів [5, с.139]. Важливо зробити наголос, що затвердження таких програм урядом Японії здійснюється на довгострокову перспективу, а не на швидкий комерційний успіх та характеризується системністю щодо надання податкових пільг із складання календарних планів по строкам отримання конкретних результатів від дії механізмів пільгового оподаткування суб'єктів, що займаються інноваційною діяльністю. Пріоритетом є створення стабільно працюючих підприємств, які поступово нарощують обсяги випуску інноваційної продукції, що у свою чергу буде забезпечувати наповнюваність бюджету, добробут суспільства та фінансування подальших інноваційних розробок. Така підтримка з боку держави забезпечує створення нових робочих місць, розвиток високотехнологічних та рентабельних підприємств і наповнення національних та міжнародних ринків наукоємною технологічною конкурентоспроможною продукцією.

Згідно «Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області на період до

2015 року» одним з пріоритетів регіонального розвитку є формування інноваційної інфраструктури.

Так у м. Одеса був створений "Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій" (УМБІЦЕНТ). Метою його створення є інтенсифікація розробок у галузі мікробіології, технології переробки сільськогосподарської продукції, впровадження та виробництво наукоємної, конкурентоспроможної інноваційної продукції, насичення нею внутрішнього ринку, збільшення експортного потенціалу країни (враховуючи сприятливе положення Одеського регіону щодо встановлення та розвитку міжнародних зв'язків), захист національного виробника.

Так, розглянемо показники щодо інноваційної активності промислових підприємств Одеської області.

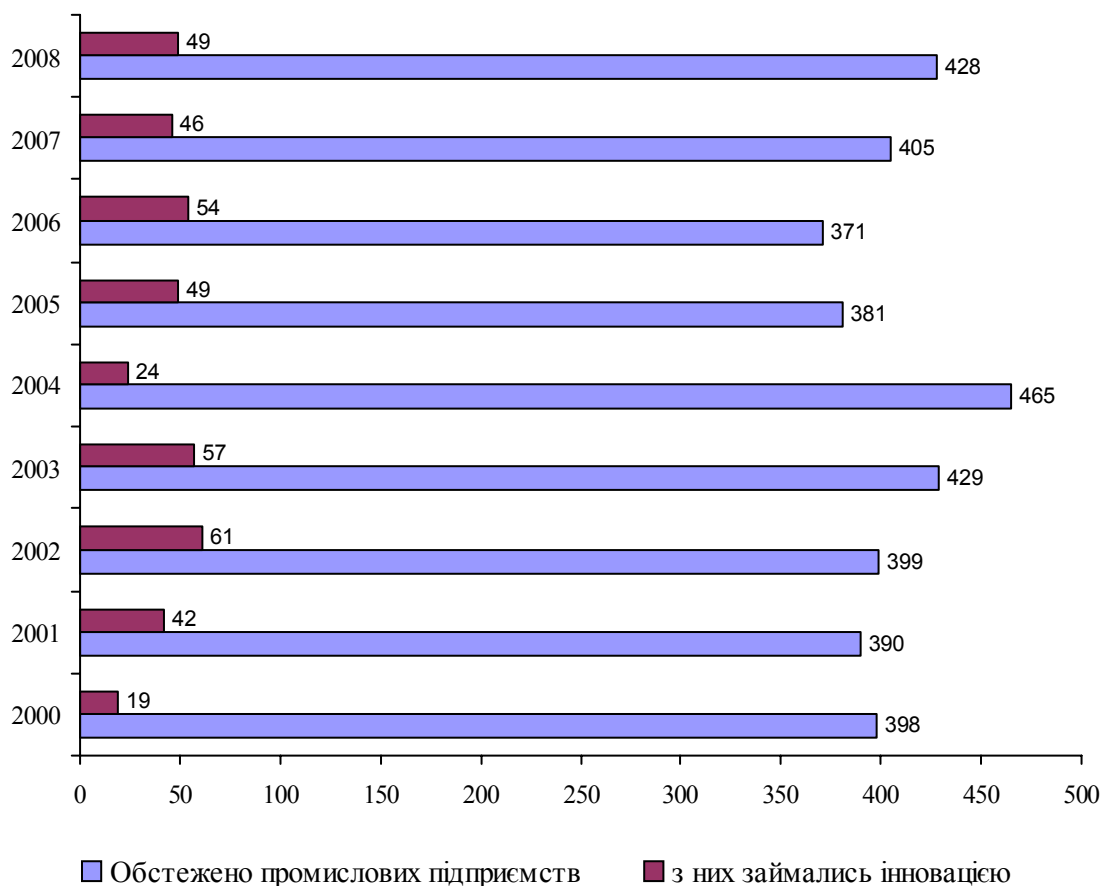

Рис. 1. Інноваційна активність промислових підприємств Одеської області [7]

Як можна бачити на рис. 1, що кількість підприємств що займаються інноваційною діяльністю має тенденцію до зростання. Але ж середня їх частка у загальному обсягу промислових підприємств у середньому складає лише 11%. При цьому варто зауважити що кількість підприємств, що впроваджують інновації також зростає: якщо у 2000 році їх було 15, то у 2005 – 32, та 2008 році – 42.

Частка Одеської області щодо обсягу реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку в межах України, у середньому складає 10%, а за межі України – 2%. Найбільші обсяги реалізованої інноваційної продукції в межах України досягнути підприємствами що займались у 2007 році виробництвом хімічної продукції (87,8% загального обсягу), у 2008 році – продукції машинобудування (69,9% загального обсягу), а за межами України найбільші обсяги реалізованої інноваційної продукції досягнути підприємствами що займались виробництвом продукції машинобудування у 2007 році – 23,8% – загального обсягу та у 2008 році – 1,4% загального обсягу [8]. Усе це говорить про перспективність формування інноваційної структури у Одеській області, яка ще знаходиться на початковій

етапі та має великі резерви щодо розвитку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, на сьогоднішній день інноваційна діяльність має стратегічне значення щодо впровадження науково-технічного прогресу та інтенсифікації економічного розвитку України.

При цьому резервом для цього є промислова могутність національних підприємств та виробництво кінцевого продукту, у тому числі на експорт. Та для цього потрібні капіталовкладення з боку інвесторів, тобто інвестиції, що в свою чергу потребує створення привабливих умов для їх залучення.

Важливим кроком щодо формування спеціального інноваційного фінансового механізму пільгового оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності стало створення технопарків, метою створення яких є сприяння інноваційному шляху розвитку України, забезпечення можливостей щодо приросту людського капіталу та зростання інвестиційної привабливості держави.

Але функціонування лише Закону України „О спеціальному режимі інноваційної діяльності технологічних парків ” не вирішує всіх проблем інноваційної діяльності в країні, яка потребує системного підходу щодо її реалізації.

Питання розробки спеціального фінансового механізму щодо систематизації надання податкових пільг суб'єктам інноваційної діяльності має стати пріоритетним, що має означати розробку та прийняття комплексу взаємозалежних законів, які забезпечуватимуть взаємоузгодженість податкової, фінансової та інноваційної політики.

Низка цих законів повинна створювати благоприємні умови для іноземних інвесторів щодо започаткування дії механізму реалізації інноваційних проектів за рахунок використання непрямих методів стимулювання, зокрема податкових пільг, застосування яких, у свою чергу, було б доцільним під жорстким контролем щодо цільового використання.

Література

1. Тулуш Л. Д. Податкові важелі та механізми стимулювання інновацій / Л. Д. Тулуш // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 62–70.
2. Закон України „Про інноваційну діяльність” № 40-IV від 04.07.2002р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
3. Закон України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”: № 991-XIV. від 16.07.1999р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
4. Закон України „Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” № 2673-XII від 13.10.1992р. із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
5. Закон України „Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України” № 2505-IV от 25.03.2005р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
6. Технологічні парки України: стан та проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://in.gov.ua/files/content/mazur_techpark1131.pdf.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Одеській області за 2009 рік // Статистичний збірник. – Держкомстат України. Головне управління статистики в Одеській області.
8. Інноваційна діяльність промислових підприємств в Одеській області у 2006-2008 рр. // Статистичний бюлетень. – Держкомстат України. Головне управління статистики в Одеській області.